

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Lompa Józef

Author: Jacek Lyszczyzna

Citation style: Lyszczyzna Jacek. (2005). Lompa Józef. W: J. Lyszczyzna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 1" (S. 83-87). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

czyli niewinność zwycięża (1882). Utwory te, choć cieszące się powodzeniem wśród publiczności amatorskich teatrów, miały z reguły charakter publicystyczny i dydaktyczny, podejmowały w niewyszukany literacko sposób doraźne problemy.

Twórczość Ligoń, której część pozostała w rękopisie, zaliczyć trzeba do samorodnego pisarstwa ludowego, wyrażającego szlachetne intencje narodowe i oświatowe w formie literacko wtórnej i niedoskonałej, lecz w swoim czasie cieszącego się dużą popularnością wśród czytelników na Śląsku i odgrywającego ważną rolę w upowszechnianiu polskiego czytelnictwa w tym regionie.

Ligoń zmarł 17 listopada 1889 r. w Królewskiej Hucie.

Bibliografia

Ks. Jacek [J. Kuderka]: *Juliusz Ligoń. Jego życie i zasługi względem Górnego Śląska*. Opole 1918; J. Baranowicz: *Juliusz Ligoń. Śląski działacz i poeta*. Katowice 1960; W. Nawrocki: *Działalność oświatowa i literacka Juliusza Ligońa. Zarys naukowo-popularny*. Katowice 1962; J. Kuciańska: *Bibliografia twórczości Juliusza Ligońa 1858—1868*. „Studia Śląskie” 1970, T. 18.

Jacek Lyszczynna

LOMPA JÓZEF (1797—1863), nauczyciel, poeta, powieściopisarz, publicysta, autor licznych prac popularnonaukowych z różnych dziedzin.

Urodził się 29 czerwca w Oleśnie, gdzie uczył się w szkole elementarnej. W wieku 14 lat oddany został na naukę do klasztoru Ojców Reformatorów w Wieluniu, nie czując jednak powołania do życia zakonnego, uciekł stamtąd i wrócił do domu. Został wówczas aplikantem sądu patrymonialnego w Oleśnie. Był później domowym nauczycielem, protokolantem i tłumaczem sądu miejskiego, wreszcie za namową ojca wstąpił w 1815 r. do seminarium nauczycielskiego we Wrocławiu, gdzie po dwóch latach uzyskał dyplom. Krótko pracował jako nauczyciel m.in. w Łomnicy i w Lublińcu, aby w r. 1820 objąć posadę w szkole elementarnej w Lubszy, gdzie spędził ponad 30 lat swego życia wypełnionego wyteżoną pracą. Złożono mu, co prawda, kilka innych propozycji, z żadnej z nich jednak nie udało mu się skorzystać. W 1822 r. miał trafić do seminarium nauczycielskiego w Bydgoszczy, tymczasem zmieniło ono swój charakter wyznaniowy na ewangelicki; w 1830 miał zostać nauczycielem w zakładzie

dla ociemniałych w Częstochowie, temu jednak z kolei stanął na przeszkodzie wybuch powstania listopadowego w Królestwie Polskim. Inne niespełnione plany dotyczyły studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim, o których podjęciu Lompa nieustannie marzył, nie miał jednak po temu odpowiednich środków. Wysłany do ówczesnego kierownika Biblioteki Jagiellońskiej i wykładowcy krakowskiej uczelni — Jerzego Samuela Bandtkiego — list z prośbą o pomoc pozostał bez odpowiedzi. Swą pracę nauczycielską w Lubszy łączył Lompa ze społecznikowskim zaangażowaniem mającym służyć awansowi cywilizacyjnemu wsi. Dzięki jego staraniom wystawiono nowy budynek szkolny, przy którym założył on rozległy ogród botaniczny. Starał się także o rozbudowę i upiększenie miejscowego kościoła. Absorbująca Lompę praca nauczycielska, obowiązki organisty i działalność na rzecz gminy nie przeszkadzały mu w intensywnej twórczości literackiej i publicystycznej. Przez długie lata utrzymywał kontakty z wieloma wybitnymi osobistościami polskiego życia literackiego z różnych zaborów, m.in. z Józefem Ignacym Kraszewskim, Franciszkiem Wężykiem, Franciszkiem Morawskim, Kazimierzem Władysławem Wójcickim, jak też z wybitnym czeskim uczonym Janem Ewangelistą Purkyniem.

Rozległa i różnorodna twórczość literacka Józefa Lompy otwiera nowy rozdział w historii piśmiennictwa polskiego na Śląsku w XIX w. Liczne jego artykuły, rozprawy, broszury, podręczniki z różnych dziedzin, od tematyki historycznej i literackiej aż po praktyczne poradniki z zakresu gospodarstwa wiejskiego, powstawały równoległe ze zbiorami przysłów i pieśni, jak i własnymi utworami pisanymi prozą i wierszem, które — jakkolwiek niedoskonałe byłby ich kształt artystyczny — torować miały drogę polskiemu słowu do prostego czytelnika na Śląsku. W 1821 r. ukazało się jego *Krótkie wyobrażenie historii Szląska*, będące pierwszym napisanym po polsku popularnym zarysem dziejów Śląska, przeznaczonym do użytku szkolnego. Z myślą o ułatwieniu nauki w szkołach na Śląsku Lompa wydał też m.in. podręczniki geografii, rachunków, kaligrafii oraz mające kilka wydań tłumaczenie *Książki do czytania dla klasy średniej szkół katolickich miejskich i wiejskich* (I wyd. 1843) Feliksa Rendschmidta, w którym zastąpił zamieszczone w oryginale wiersze niemieckie utworami poetów polskich, m.in. Jana Kochanowskiego, Ignacego Krasickiego, Franciszka Karpińskiego, Stanisława Jachowicza. Popularny charakter miała książka *Pielgrzym w Lubopolu, czyli nauki wiejskie szczególnie dla ludu szląskiego zastosowane*

(1844), będąca zbiorem gawęd z przeszłości Polski. Był także autorem publikacji o charakterze religijnym, zbiorów pieśni kościelnych, ale i licznych poradników o tematyce gospodarskiej, dotyczących np. uprawy ogrodów, drzew owocowych, chmielu, zakładania żywoptotów. W Warszawie wydany został jego *Przewodnik dokładny dla odwiedzających święte, od wieków cudami słynące miejsce w Obrazie Najświętszej Panny Maryi na Jasnej Górze w Częstochowie* (1860). Owocem jego zainteresowań folklorystycznych były wydane w Bochni *Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szląsku* (1858) oraz pozostawiony w rękopisie bogaty zbiór śląskich pieśni ludowych. Tytuły wielu jego powieści określają wyraźnie ich treść i charakter: *Historia o Gryzeldzie i margrabi Walterze* (1846), *Hirlanda, czyli niewinność uciśniona* (1846), *Historia o pięknej i szlachetnej Meluzynie* (1847), *Historia o pobożnej i błogosławionej Petroneli, polskiej pustelnicy na górze Chełm u św. Anny w Górnym Szląsku* (1855), *Ofiara miłości nie-wczesnej* (1858), *Życie, sprawy i wędrówka do piekła doktora Jana Fausta, oślawionego czarnoksiężnika, astrologa, mistrza magii i humorysty* (1858).

Lompa był również poetą i do tej formy działalności literackiej przywiązywał szczególną wagę, o czym świadczą niektóre z jego wierszy i listów — przebija z nich nieskrywane pragnienie dorównania najlepszym twórcom i jednocześnie poczucie niedoceny. Z prac literackich Lompy trzeba wymienić przede wszystkim wydany w latach 1841—1843 trzypięciotomowy *Zbiór wierszy, które częścią z niemieckich klasycznych autorów tłumaczył, częścią sam ułożył nauczyciel elementarny Józef Lompa*. Gromadził on utwory pisane w ciągu 25 lat, od 1818 r. począwszy. Autor nie osiągnął wprawdzie upragnionej sławy poetyckiej, lecz jego twórczość pozostała symbolem odrodzenia polskiej literatury na Śląsku. O braku powodzenia wierszy Lompy poza regionalnym kręgiem odbiorców decydować musiała zarówno skromna skala jego talentu poetyckiego, jak i szczególna anachroniczność tej twórczości, konsekwentnie kontynuującej w połowie XIX w. — w okresie szczytowej fazy polskiego romantyzmu — wzorce literatury staropolskiej. Postawę romantyka wykazywał, co prawda, w swej pasji zbierania folkloru — pieśni, bajek, przysłów — stając się na gruncie polskim jednym z prekursorów tego ruchu. Jako poeta nie poszedł jednak w tym kierunku, gdyż wszelkie dające się zauważyć w jego wierszach romantyczne inspiracje mają charakter powierzchowny i w gruncie rzeczy marginalny. Lompa nie był nowatorem, nie poszukiwał nowych dróg poetyckich, nie uważał

oryginalności utworu literackiego i przeciwstawiania się tradycji za wartość samą w sobie — wręcz przeciwnie, w jego twórczości dostrzec można zarówno chęć naśladowania i dorównania uznanym wzorom, jak i pojmowanie sztuki poetyckiej jako swego rodzaju rzemiosła wymagającego przede wszystkim doskonałego kunsztu. Wyrażna jest także tendencja dydaktyczna jego twórczości.

Zarówno treść owych dydaktycznych pouczeń w poezji Lompy, jak i jej formy stylistyczno-językowe odwołują się wyraźnie do wzorców staropolskich, przede wszystkim średniowiecznych i barokowych. Obserwacja przyrody każe tu bowiem myśleć o przemijaniu ludzkiego życia, o śmierci, ale i o perspektywie wieczności. Celowi dydaktycznemu służą tak liczne w jego utworach — oryginalnych oraz będących parafrazą czy tłumaczeniem wierszy poetów niemieckich — motywy grobu, śmierci, przemijania. Jak w utworach średniowiecznych, ratunkiem jest tu myśl o wieczności, której perspektywa powinna wyznaczać bieg ludzkiego życia, stąd tak częste wezwania i pouczenia o potrzebie życia cnotliwego i zgodnego z wolą Bożą. Powraca też wielokrotnie motyw marności rzeczy doczesnych, wynikającej z ich przemijalności, co nie oznacza jednak, że są one pozbawione piękna i powabu. Piękne pomimo swej ulotności są uroki natury, opiewane m.in. w poświęconych porom roku wierszach, przynoszących obok dydaktycznych komentarzy arkadyjskie wizje przyrody, nawiązujące do bogatej tradycji staropolskiej poezji ziemiańskiej. Powaby natury przedstawiane są jako źródło i poetyckiego natchnienia, i radości życia. Na wyznaczone już przez epokę średniowiecza przeciwstawienie wartości doczesnych, przemijających — wartościom wiecznym, nakłada się barokowe poczucie konfliktu, sprzeczności między ową marnością rzeczy skazanych na przemijanie a ich nieodpartym urokiem kuszącego piękna. Życie ludzkie jest tu więc nieustannym wyborem wartości, ciągłą walką, jaką staczać trzeba z pokusami, które wabią zmysły człowieka, każąc mu zapomnieć o jego przeznaczeniu i prawdziwych wartościach wiecznego celu.

Momentem zwrotnym w życiu Lompy stał się rok 1848, kiedy to również na Śląsk dotarło wrzenie Wiosny Ludów. Będąc aktywnym współpracownikiem i publicystą wychodzącego w Bytomiu „Tygodnika Polskiego”, dał się poznać szerzej jako obrońca praw językowych i narodowych polskiej ludności Śląska, narażając się tym pruskim władzom. Doszły do tego prawdopodobnie konflikty ze zwierzchnikami i z władzami gminy; w efekcie w 1850 r. został

zawieszony w pełnieniu obowiązków nauczycielskich, a następnie zwolniony bez prawa do emerytury. W ten sposób niemłody już Lompa, obarczony liczną rodziną, pozostał bez środków do życia. Ostatnie swoje lata spędził w pobliskich Woźnikach, dokąd przeniósł się z Lubszy z żoną i dziećmi. Choć nie osłabiło to w nim chęci do pracy literackiej, to liczne jego listy z tych czasów pełne są skarg na niedostatek i niezrozumienie oraz prośb o wsparcie. Zmarł w Woźnikach 29 marca 1863 r.

Bibliografia

K. Dobrowolski: *Listy Józefa Lompy do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1860—1862*. Katowice 1931; J. Lompa: *Bajki i podania*. Oprac. J. Krzyżanowski, H. Kapełus, J. Pośpiech. Wrocław 1965; J. Zakrzewski: *Pieśni ludu śląskiego ze zbiorów rękopiśmiennych Józefa Lompy*. Wrocław 1970; J. Lompa: *Faust, Abu-Zajd i książęta śląscy. Imitacje literackie Józefa Lompy*. Oprac. J. Malicki. Katowice 1997; J. Lompa: *Do śląskiej Muzy. Wybór wierszy*. Oprac. J. Lyszczyna. Katowice 1997; J. Lompa: *Dykcjonarzyk jeograficzny, czyli wyszczególnienie miast, wsi i mniejszych osad jako też rzek i gór Szląska Pruskiego z dodatkami historycznymi*. Oprac. W. Janota. Katowice 1997; J. Lompa: *Józef Lompa pierwszy autor śląski*. Oprac. Z.P. Szandar. Katowice 1997.

K. Prus: *Józef Lompa, jego życie i praca. Na 50 rocznicę zgonu jego*. Bytom 1913; „Zaranie Śląskie” 1947, z. 3. [zeszyt monograficzny poświęcony Lompie]; *Józef Lompa. Katalog centralny*. Oprac. J. Woźnicka. Katowice 1962; S. Wilczek: *Wiersze Józefa Lompy*. W: *Prace historycznoliterackie Katedry Historii Literatury Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach*. Katowice 1962; *Ze studiów nad Lompą*. Red. T. Gospodarek. Wrocław 1964; M. Treszel: *Związki Józefa Lompy z nauką i kulturą polską oraz jego podręczniki szkolne i książki rolnicze*. Opole 1979; J. Malicki: *Józefa Lompy żywot niepokorny*. Wrocław 1990; J. Lyszczyna: *Na śląskim Parnasie. Poezja polska na Śląsku 1795—1922 wobec tradycji i współczesnych prądów literackich*. Katowice 2002.

Jacek Lyszczyna